

Petar RUNJE

Franjevački hospiciji u srednjem vijeku na otoku Krku

mr. sc. fra Petar RUNJE, TOR
Samostan franjevacu trećoredaca
glagoljaša sv. Franje Asiškoga
Trg krčkih glagoljaša 2, Krk

UDK 271.3(497.5 Krk)"14/15"
Izvorni znanstveni članak

Autor u radu obrađuje franjevačke hospicije koji su djelovali u srednjem vijeku na otoku Krku. Na temelju neobjavljenih arhivskih vrela i literature iznose se podaci o franjevcima na Košljunu, djelovanju hospicija pokraj grada Krka i u gradu Krku te o hospiciju franjevacu opservanata na otočiću Sv. Marka. Posebno pak piše o plastičnom reljefu isklesanom u kamenu Stigmatizacija sv. Franje koji se nalazi na staroj zgradi smještenoj na sjeveroistočnoj strani trga, pokraj katedrale, i danas zvanog Kamplin.

Ključne riječi: sv. Franjo Asiški, franjevci, otok Krk, grad Krk, Košljun, otočić Sv. Marko, hospiciji.

Zanimljivo je razdoblje franjevačke povijesti na ovim prostorima u zadnjoj četvrti 15. i prvoj četvrti 16. stoljeća. Posebno važno razdoblje je 1480-ih godina, kada je Krk došao u posjed Venecije. To razdoblje važno je za franjevačke zajednice koje tada postoje na ovome prostoru: franjevacu konventualaca, franjevacu opservanata i franjevacu trećoredaca. Franjevačka historiografija nije posvetila dovoljno pažnje sveukupnim zbivanjima u franjevačkoj zajednici toga

razdoblja pa imamo samo fragmentarne povijesne prikaze.¹ Međutim, da bi se povijest franjevačke zajednice mogla ispravno i cjelovito obraditi, treba uzeti u obzir i povijest sljedbenika sv. Franje u svijetu, koje smo sve donedavno zvali svjetovnim trećoredcima. Nadalje, nedovoljno je istražen priljev franjevaca iz unutrašnjosti (Lika i Bosna) u drugoj polovici 15. stoljeća. Godine 1467. odlučeno je da samostani u Krku, Košljunu i Trsatu pripadnu Bosanskoj vikariji.² Padom Krka pod mletačku vlast 1480. godine situacija se bitno mijenja.

U nedostatku potrebne literature ovdje ću se osvrnuti samo na nekoliko povijesnih izvora koji će, nadam se, u svjetlu gore rečenoga dati povod budućim istraživačima franjevačke povijesti na ovom prostoru.

Franjevci na Krku

Tradicija zabilježena u prvoj polovici 16. stoljeća tvrdi da je sv. Franjo, na putu prema Sv. Zemlji, godine 1212. posjetio otok Krk, dapače neki pisci donedavno su smatrali da je Pravilo za samotišta (*Regula pro eremitoriis*) sv. Franjo baš i sastavio za eremite koje je našao u uvali otoka Krka.³ Ta tradicija teško da ima povijesnu težinu. Za nastanak tradicije postojali su neki objektivni povodi. Da bismo došli do konkretnih rezultata, to bi trebalo temeljito preispitati i kritički vrednovati.

Samostan franjevaca na otoku Krku sigurno postoji od polovice 13. stoljeća. Neki fra Ivan iz Krka spominje se u Dubrovniku godine 1249.⁴ pa možemo pomišljati da je samostan u Krku možda postojao i ranije. Krajem 13. i tijekom cijelog 14. stoljeća franjevci u Krku stekli su darovnicama brojne posjede po cijelom otoku Krku.⁵ Na nekim od tih posjeda već su postojale kapele za puk i obrađivače zemljišta, a na nekim su se gradile nove. Nije nevjerovatno da su na pojedinim posjedima stanovali i pojedini redovnici te su tako nastajale male

1 O pojedinim samostanima postoje monografije i kraći prikazi. Međutim, ne postoji nijedan prikaz o franjevcima općenito na ovom prostoru. O sljedbenicima sv. Franje u svijetu nema ni spomena. Nema ništa o klarisama kao ni o franjevkama trećega reda samostanskog života.

2 *Sive chronica aliaque varia documenta ad historiam fratrum minorum spectantia. Regestum observantiae Cismontanae (1464-1488)*, 110 i d.

3 *Gli scritti di San Francesco e i „Fioretti“* (ed. Vicinelli), 124, 146 i d.

4 *Codex diplomaticus* IV, 68.

5 Arhiv franjevačkog samostana sv. Franje Asiškog, Krk, *Bartolijev zbornik* sv. I.

kvaziredovničke zajednice. No bilo je i onih oduševljenih sljedbenika sv. Franje koji su se povlačili u osame. Tako je, na primjer, nastala glavotočka osama sv. Marije ili osama sv. Marije Magdalene u Dubašnici.

Franjevci na Košljunu

Samostan na Košljunu otvoren je godine 1447., a fratrima ga je poklonio krčki knez Ivan Frankopan. Budući da je u gradu Krku već postojao prostrani samostan Sv. Franje, postavlja se pitanje odakle su na Košljun došli franjevci strožeg opsluživanja. Može se pretpostaviti da se dogodilo ono što je tada bilo uobičajeno: dio braće koji je želio strože opsluživati Pravilo prešao je iz samostana Sv. Franje na Košljun. Samostan na Košljunu ubrzo je postao samostan nemalog broja redovnika.

Franjevački hospiciji na otoku Krku

U prvom franjevačkom redu u drugoj polovici 15. stoljeća došlo je do nagle polarizacije između strože i blaže struje redovnika. Iako red još nije bio službeno podijeljen (definitivna podjela nastala je 1517. g.), postojali su samostani strože ili blaže struje. Franjevci strože struje nastanjeni na Košljunu nisu posvema napustili Krk nego su se zadržali u hospiciju u neposrednoj blizini katedrale u gradu Krku.

Hospicij pokraj grada Krka

Antonio Vinciguerra u svom izvješću od 13. kolovoza 1481., u kontekstu govora o odnosima fra Maffea i kneza Ivana Frankopana, spominje, ne imenujući, i nekoga eremita koji živi u eremitoriju pokraj crkvice Sv. Leonarda (Lunarda).⁶ Kapelica Sv. Leonarda nalazila se izvan gradskih zidina na sjevernoj strani Krka.⁷

6 *Commissiones et relationes Venetae* I, 90: "et anchora e vivo dentro l'isola de Vegla ala chiesa de san Lunardo fuor dela terra in vita heremitica".

7 BOLONIĆ – ŽIC-ROKOV 1977., 281.

Hospicij u gradu Krku

Antonio Vinciquerra navodi i slučaj da je jedna zavjetovana trećoredica imala obilje novca i bila voditeljica poslova redovničke zajednice "procuratrice di frati observanti de Vegla" (i sama je imala sina redovnika u istoj zajednici!).⁸ Budući da se govori o zajednici franjevaca opservanata u Krku godine 1481., možemo zaključiti da i u samom gradu Krku postoji hospicij franjevaca strože struje, o čemu imamo i više pismenih potvrda.

Naime, fra Anđelo Clavasio, vikar opservanata, piše 6. srpnja 1479. neimenovanom redovniku u Krku da u gradu Krku nema više što raditi i neka odmah, pod posluš, ide u samostan na Rabu.⁹

Na rukopisnom kodeksu koji se nalazi na Košljunu nalazimo potvrdu da je baš u gradu Krku 1. ožujka 1489. primio redovničko odijelo jedan nepotpisani redovnik, a bio je prisutan njegov brat. To se dogodilo u vrijeme kada je vikar franjevaca opservanata bio fra Maffeo iz Šibenika.¹⁰

Nešto kasnije doznajemo i točan položaj hospicija franjevaca opservanata s Košljuna u gradu Krku. Naime, 6. lipnja 1497. u kući košljunskog samostana u Krku, u blizini katedrale, pred prisutnim svjedocima - svećenikom Blažom Convigliom, svećenikom Pavlom Jerišom, gospodinom Nikolom Blažinom, gospodinom Bartolomeom iz Trenta - piše oporuku, polažući zavjete,

8 *Commissiones et relationes Venetae* I, 85.

9 "Expedit enim et saluti animae et corporis tui et honori divino ac animarum saluti, cum iam in civitate Veglae nullum fructum facias. Quod si feceris, rem nempe mihi gratissimam perages, et tuae Paternitati omnem consolationem mihi possibilem exhibebo. Invenies etiam in loco dictae civitatis Arbi obedientiam iuxta promissum tibi factam. Quod si, quod absit, aligo forte impedimento non veneris..." Zatim, godine 1481. fra Petar iz Napulja, vikar franjevaca opservanata piše fra Bernardinu Rabljaninu, vikaru Dalmacije da se fratri ne usude ući u samostan Sv. Franje u Krku. Usp. *Sive chronica aliaque varia documenta ad historiam fratrum minorum spectantia. Regestum observantiae Cismontanae (1464-1488)*, 339: "Item, de loco Veglae nolo, quod aliquo modo in ipsum propria auctoritate intretis, sed si quid iuris et rationis in illum habetis, ad Capitulum generale vel ad me deferte, ut quid facto opus sit videatur".

10 Arhiv franjevačkog samostana Navještenja Marijina, Košljun (Krk), *Košljunski kodeks*, privezan *Inkunabuli* br. 5., str. 149. "Jesus Maria Francesco nel Nome del bon Jesu Io foy vestito a Veglia: essendo mio fratello G. Y. e nel 3 o anno del vicario della provincia V. P. frate Maffeo de Sibenico. Nel nome del Signore 1489 adi primo del mese marzzo". Usp. *Šematizam Franjevačke provincije sv. Jeronima u Dalmaciji i Istri (stanje 31. XII. 1989. godine)*, 1990, 149. Vikar opservanata u Dalmaciji godine 1489. je fra Matej iz Šibenika. Trebalo bi ispraviti u Maffeo ili Maseo, jer se fra Maffeo ili Maseo, vikar, spominje i u drugim izvorima.

Bernardin sin pok. Stjepana Zorgul iz Krka, član reda Male braće opservanata.¹¹ Zanimljivo je spomenuti da se fra Bernardin Zorgul kasnije nalazi u konventualskome samostanu Sv. Franje u Krku.¹² Kada je fra Bernardin prešao u zajednicu konventualaca, nije moguće točno ustanoviti. Fra Bernardin “de Giorgolo” postao je u među vremenu i doktor teologije te se nalazi u samostanu Sv. Franje s još dvojicom profesora teologije dvadesetih godina 16. stoljeća.¹³

Hospicij franjevac opservanata pokraj katedrale nalazi se na Kamplinu i spominje se 1502., kada fratri, darovanjem Krčana, dobivaju i jedan dodatan prostor uz svoju postojeću kuću (hospicij).¹⁴ U potvrdu ovdje navedenih arhivskih izvora čini mi se neobično važan i jedan reljef *Stigmatizacija sv. Franje*.

Stigmatizacija sv. Franje na Kamplinu

Na staroj zgradi smještenoj na sjeveroistočnoj strani trga, pokraj katedrale, i danas zvanog Kamplin, nalazi se nevelikih dimenzija isklesan u kamenu vrlo plastičan reljef *Stigmatizacija sv. Franje*. Nalazi se nad ulaznim vratima u zgradu sa sjeverne strane. Cijela fasada je ožbukana, osim reljefa iznad vrata. Lik sv. Franje je prilično jasno ocrtan u onom poznatom položaju: Serafin se približava i strelicom utiskuje rane na rukama i nogama sv. Franje. Nije mi poznato je li netko od povjesničara umjetnosti ovaj reljef proučio. S obzirom na to da se nalazi na kući u kojoj se nekada nalazio hospicij fratara s Košljuna, možemo pretpostaviti da mu je tu izvorno mjesto.

11 Arhiv franjevačkog samostana Navještenja Marijina, Košljun (Krk), Pergamena br. V, 6. VI. 1497. “Vegle in domo conventus Castelionis prope ecclesiam cathedralem presentibus presbitero Blaxio Covigla presbitero Paolo.. Ibiq̄ue religiosus frater Bernardinus filus qu. Stephani de Zorgul de Veglia ordinis minorum S. Francisci de observantia...”

12 Arhiv franjevačkog samostana sv. Franje Asiškog, Krk, *Bartolijev zbornik*, sv. I., f. 104^rv.

13 Arhiv franjevačkog samostana sv. Franje Asiškog, Krk, *Bartolijev zbornik*, sv. I., f. 40v, 1526. Prisutan je Krku i godine 1521. Na skupu i oslovljen “Predicator” (f. 99^r).

14 Arhiv franjevačkog samostana sv. Franje Asiškog, Krk, *Bartolijev zbornik*, sv. I, 202^v: “sita est Veglae in contrata Ecclesiae Cathedralis Veglensis in loco vocato Camplino, apud et infra hos confines a borea domus Grge Costa, a sirocho et gherbino iuxta vias publicas et communes a tramontana apud domum dicti conventus ut ibi...”

Hospicij franjevaca opservanata na otočiću Sv. Marka

Na otočić Sv. Marka, pokraj Omišlja, krajem 15. stoljeća nastanili su se franjevački pokornici strogog opsluživanja pravila - opservanti. Na samom otočiću spominju se dvije crkvice - jedna posvećena sv. Martinu, a druga Sv. Ivanu Zlatoustom. Na nekoliko mjesta po otočiću Sv. Marka zapažaju se ruševine starih zdanja. Gdje je bila crkvice Sv. Martina i sv. Ivana Zlatoustog, vjerojatno će pokazati arheološka istraživanja. Otočić je dobio ime Sv. Marko u vrijeme mletačke vladavine.

Ivan Venceslai, vojnik s područja modruške biskupije, 14. travnja 1485. moli dozvolu Svetog Oca za posjet Svetome Grobu i drugim svetištima u Svetoj Zemlji. Tamo želi ostati sa svojim drugovima godinu dana kao pravi pokornik za svoje grijeha i sve loše što je napravio u ljudskoj slabosti. Papa ga preporučuje gvardijanu u Svetoj Zemlji da ga srdačno primi.¹⁵ Zanimljivo je da ga papa preporučuje gvardijanu Sv. Zemlje da ga primi. Dobro je poznato da u to vrijeme u Svetoj Zemlji franjevci opservanti čuvaju Božji grob. Kako ga papa preporučuje franjevačkom gvardijanu, smatram da Ivan Venceslavov i nije samo vojnik nego i pravi pokornik sljedbenik sv. Franje. Međutim, što je posebno važno, četiri godine nakon toga imamo drugi dopis Svetoj Stolicu.

Ivan Vuloy 7. veljače 1489. godine šalje dopis i moli poseban privilegij od Sv. Stolice da bi mogao živjeti kao pravi redovnik opslužujući pravilo sv. Franje "de observantia". U molbi navodi da je dugo bio štitonoša, ratnik za ugarskoga kralja i knezove Frankopane, borio se protiv neprijatelja vjere i kršćanstva. A sada, nakon iscrpljenog ratničkog života, potaknut svjetlom evanđelja, želi činiti pokoru za svoje slabosti i nastaniti se na otočiću pokraj grada Omišlja, na kojem se nalazi crkvice Sv. Ivana Zlatoustoga. Zatim navodi da je prošlo već neko vrijeme otkako je prihvatio slaviti Boga kao redovnik sv. Franje strogog opsluživanja. Moli Sv. Stolicu da ga oslobodi eventualnih premještaja, kao što je običaj u franjevačkom redu. Želi i traži privilegij da on sa svoja dva druga može ostati na otoku i da ne bude podložan tim možebitnim promjenama koje s vremena na vrijeme žele poglavari. Sv. Stolica pozitivno odgovara na tu molbu.¹⁶

.....
15 *Bullarium Franciscanum* IV/1, 122.

16 *Bullarium Franciscanum* IV/1, 122.

S obzirom na to da postoji vrlo uočljiva koincidencija između te dvije osobe, možda se može smatrati da su zapravo Ivan Vuloy i Ivan Venceslavi ista osoba. Budući da je dobio dozvolu nastaniti se i biti izuzet od eventualnih premještaja, nema sumnje da se i nastanio u osami otoka Sv. Marka kao pokornik sv. Franje i član Male braće opservanata.

Na kraju bih naveo da postoji važno pitanje tko su bili “fratres Bosnenses” koji su slavili svete tajne u narodnom jeziku “more Sclavo”, na otoku Krku osamdesetih godina 15. stoljeća.

U to vrijeme organiziraju se i franjevci trećoredci glagoljaši na kvarnerskim otocima. Budući da su obje grane franjevačkog reda strogo opsluživanja (“fratres de observantia” i “fratres de poenitentia”), čini mi se da je narodni jezik u formiranju zajednica odigrao presudnu ulogu. Franjevci trećoredci potpomognuti došljacima iz unutrašnjosti prihvatili su narodni jezik kao sredstvo komuniciranja, a franjevci opservanti potpomognuti snažnim i organiziranim ustrojstvom zajednice izvana prihvatili su latinski kao sredstvo komuniciranja, ali i silnu pomoć u vlastitoj organizaciji. Franjevci trećoredci će se tek početkom 17. stoljeća sjediniti sa zajednicom trećoredaca na Apeninskom poluotoku, a franjevci opservanti već su godine 1517. imali nekoliko zasebnih provincija na našem prostoru i u zajedništvu s rascvjetanim franjevačkim redom.

U polovici 15. stoljeća vrlo je teško razlikovati, ako nije baš izričito u dokumentu spomenuto, kojoj zajednici pripada pojedini hospicij - eremitorij, franjevcima trećoredcima ili franjevcima prvoga reda strožeg opsluživanja. Franjevci trećoredci imali su kuću u gradu Krku dulje od tri stotine godina, da bi se u samostan Sv. Franje u Krku nastanili tek 1783. godine. Time želim samo naglasiti veliku sličnost u načinu života franjevac opservanata i franjevac trećoredaca u srednjem vijeku.

Kojoj zajednici franjevac pripada fra Šimun Mečarić u Senju glagoljaš?¹⁷ Gdje se zaustavio (1511. g.) u Bakru fra Šimun Klimantović?¹⁸ Zašto su tjerani i ponovno prihvaćeni fratri glagoljaši “more Sclavo” na otoku Krku? Nisu li i franjevci na području Like i Bosne, domaći sinovi, u drugoj polovici 15. stoljeća barem djelomično bili glagoljaši?

.....
17 Usp. FUČIĆ 1982, 320.

18 Usp. MILČETIĆ 1911, 382-388.

Na području Krka bilo je u srednjem vijeku eremita i pokornika. Isto tako bilo ih je i u novom vijeku.¹⁹ Živjeli su u osamama i čuvali pojedine crkve. Jesu li neki od njih bili franjevačke provenijencije, nije nam poznato. Cijelo ovo pitanje na području Hrvatske nije istraženo. Budućim generacijama ljubitelja povijesti ostaje široko polje rada.

Izvori i literatura

Arhiv franjevačkog samostana Navještenja Marijina, Košljun (Krk)

Inkunabule

Košljunski zbornik

Pergamene

Arhiv franjevačkog samostana sv. Franje Asiškog, Krk

Bartolijev zbornik I-II.

ZEC, Danijel, *Visitatio Apostolica Dalmatiae et Histriae* (1602. – 1603.), rukopis.

Bullarium Franciscanum continens bullas, brevias, supplicationes tempore Romani pontificis Innocentii VIII pro tribus ordinibus S. P. N. Francisci obtenta, vol. I-II (Nova series, t. 4, 1-2), collegit et edidit Caesar CENCI, Grottaferrata: Ad Claras Aquas, 1989. – 1990.

Codex diplomaticus Regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae – Diplomatički zbornik Kraljevine Hrvatske, Dalmacije i Slavonije, sv. IV. (listine godina 1236. – 1255.), sabrao i uredio Tadija SMIČIKLAS, Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1906.

.....
 19 Apostolski vizitator Mihovil Prioli 30. svibnja 1603. posjećuje svetište Majke Božje na Gorici (pokraj Baške) i bilježi: "Visitavit Ecclesiam Sanctae Mariae de Goriza in Valle Besche, quae est Ecclesia magnae devotionis... Prope dictam ecclesiam quidam Heremita habitat in domo predictae Confraternitatis, qui curam habet pulsandi campanas debitis temporibus, qui ex ralatione est bonae vitae famae ac conditionibus..." (Arhiv franjevačkog samostana sv. Franje Asiškog, Krk, br. 81, str. 36; Danijel ZEC, *Visitatio Apostolica Dalmatiae et Histriae Anno Domini 1602-1603*, rukopis).

Commissiones et relationes Venetae, tomus I. (1433-1527), collegit et digessit Šime LJUBIĆ, Zagrabiae: Academia scientiarum et artium Slavorum meridionalium (MSHSM, vol. VI), 1876.

Gli scritti di San Francesco e i „Fioretti“, a cura di Augusto VICINELLI, Milano: Il Saggiatore (Il Saggiatore Economici 39), 1995.

Sive chronica aliaque varia documenta ad historiam fratrum minorum spectantia. Regestum observantiae Cismontanae (1464-1488), prefatio Clemens SCHMITT, *Analecta Franciscana*, t. XII /Grottaferrata (Roma): Editiones Collegii S. Bonaventurae/ (1983): 1- 618.

BOLONIĆ, Mihovil – ŽIC-ROKOV, Ivan, *Otok Krk kroz vjekove*, Zagreb: Kršćanska sadašnjost (Analecta Croatica Christiana, sv. IX.), 1977. /drugo izdanje: Kršćanska sadašnjost – Biskupski ordinarijat Krk, Zagreb 2002./

FUČIĆ, Branko, *Glagoljski natpisi*, Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti (Djela JAZU, knj. 57), 1982.

MILČETIĆ, Ivan, *Hrvatska glagoljska bibliografija* (I. dio. Opisi rukopisâ, s dva priloga i dodatkom), u: *Starine Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti* 33 (1911): I-XIV + 1-505.

Šematizam Franjevačke provincije sv. Jeronima u Dalmaciji i Istri (stanje 31. XII. 1989. godine), prir. Jozo SOPTA, Ivan DJAMIĆ, autori tekstova Atanazije MATANIĆ et al., crteži samostana Vinko FUGOŠIĆ, Zadar: Provincijalat franjevačke provincije sv. Jeronima u Dalmaciji i Istri, 1990.

Petar RUNJE

Franciscan hospices in the Middle Ages on the island of Krk

Summary

The paper deals with Franciscan hospices active in the Middle Ages on the island of Krk. Based on unpublished archival materials and pertaining literature, informations are presented concerning the Franciscans on Košljun, the activity of hospices near the town of Krk and inside the town as well as the one of the Observants on the small island of St. Mark. Special mention is made of the plastic relief carved in stone (Stigmatisation of St. Francis), placed on an old building on the northeast corner of the town square, called Kamplin up to present day.

Keywords: St. Francis, Franciscans, island of Krk, town of Krk, Košljun, island of St. Mark, hospices.